

Voor het maken van deze opdrachten kan gebruik gemaakt worden van de site:

<http://ellisenbernie.nl/> en de hand-out van de les.

Opdracht dagboek

Lees onderstaande tekst en bekijk het filmpje op <http://ellisenbernie.nl/les-4-onderduiken/> en beantwoord de vragen.

Vanaf het najaar van 1940 proberen de Duitsers Nederlandse mannen te werven voor werk in Duitsland. Daar was een ernstig tekort aan werkkrachten, omdat er steeds meer mannen in militaire dienst moesten. Hun plaatsen in de mijnen, fabrieken en op het land moesten door buitenlanders worden ingenomen. Dit heet de 'Arbeitseinsatz'.

Omdat te weinig mannen zich vrijwillig aanmelden, wordt werken in Duitsland vanaf mei 1943 verplicht voor alle Nederlandse mannen tussen 17 en 40 jaar. Iedereen krijgt daarvoor een oproep in de bus. Piet Zonderop hoeft niet, omdat hij als molenaar een essentieel beroep heeft. Hoewel de Duitsers razzia's hielden en van huis tot huis mannen probeerden op te sporen, wisten velen aan de dwangarbeid in Duitsland te ontsnappen, onder andere door onder te duiken.

Op 19 juli 1942 worden de vader en de broer van Ellis, de vriendin van Bernie, opgeroepen voor de 'Arbeitseinsatz'. Via de baas van Ellis' vader, die bij het verzet zit, wordt snel een onderduikadres voor hen geregeld.

Ellis schrijft hierover: *"Pap riep Bob en mij bij zich. Hij vertelt: "morgen gaan we weg" en hij benadrukte dat we ons vertrek streng geheim moesten houden. Na lang zeuren mocht ik het Bernie gelukkig toch vertellen"*.

De dag erna, op 20 juli, begint Bernie met zijn dagboek. Het eindigt op 6 november 1942.

Op 20 juli 1942 schrijft hij: *"Elke bijzonderheid die zich voordoet en elk gevoel dat in mij dringt, zal geuit worden in dit schrift"*.

Ellis begint enkele dagen na 20 juli met haar dagboek en eindigt in februari 1943.

Zij schrijft: *"Ik herinner mij de laatste avond van Bernie en mij samen. Hoe we op mijn bed zaten, vaak samen huilend. We zouden beiden een dagboek bijhouden, zeiden we. Als we elkaar dan weer zouden zien, wanneer de oorlog voorbij was, konden we precies lezen wat de ander had doorgemaakt"*.

1a) Waarom zijn Ellis en Bernie een dagboek gaan schrijven toen ze moesten onderduiken?

.....

.....

.....

.....

1b) Ellis en Bernie hadden alleen via hun dagboek 'contact'. Eigenlijk alleen door aan de ander te denken. Stel je voor dat je alleen in gedachten contact kunt houden met iemand die je dierbaar is. Wat zou jij dan willen delen?

.....

.....

.....

.....

1c) Zou je in de huidige tijd ook voor een dagboek kiezen, of voor een ander medium? Motiveer je antwoord.

.....

.....

.....

2) Schrijf een dagboekfragment of het script van een vlog van 300 woorden.

Bedenk daarbij dat je, net als Bernie, ondergedoken zit in de molen en niet in vrijheid kunt gaan en staan waar je wilt. Verwerk in het fragment vijf elementen over wat jou bezig houdt. Denk bijvoorbeeld aan: Hoe kom je de dag door als je niet naar buiten kunt? Met wie woon je? Hoe voel je je? Wat vertrouw je toe aan je dagboek zonder dat anderen gevaar lopen? Waar verlang je naar?

Opdracht: Hulp bieden aan onderduikers.

Lees onderstaande tekst en beantwoord de vragen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben veel mensen ondergedoken gezeten. Dat waren niet alleen Joden. Ook mensen die zich tegen de Duitsers hadden verzet en daarvoor werden gezocht, moesten verdwijnen, evenals ontsnapte krijgsgevangenen. Daar kwamen nog veel meer mensen bij, toen de bezetters de Nederlanders gingen verplichten om in Duitsland te gaan werken. Daar was een tekort aan arbeidskrachten, omdat alle Duitse mannen moesten vechten. Ook de Nederlanders die niet naar Duitsland wilden, moesten toen onderduiken.

Deze mensen verborgen zich op allerlei plaatsen, zoals kelders en zolders van huizen, zolders van kerken en theaters, en holen in de grond in de bossen. Zelfs in dierentuin Artis in Amsterdam zaten mensen verborgen boven de verblijven van de roofdieren en in de apenrots!

Maar ook in molens zaten mensen verstopt. Molens als verbergplek hebben het voordeel dat ze vrij staan in het land, zeker poldermolens. Je kan iemand al van ver zien aankomen. Een ander voordeel is de aparte bouw van een molen. Omdat hij niet rechthoekig is, zitten er op misschien onverwachte plekken ruimtes. Verder hadden veel poldermolens een tuin en soms wat vee, waardoor extra monden konden worden gevoed. (...)

De beslissing om onderduikers op te nemen was niet eenvoudig. Je nam daarvoor een groot risico. Op het verbergen van onderduikers stonden strenge straffen. Ook moest je in het dagelijks leven heel voorzichtig zijn. Ook de kinderen. Je mocht er met vreemden niet over praten. Als er bezoek kwam, mocht niet blijken dat er andere mensen in huis waren. En bij het doen van boodschappen, kon je niet ineens in dezelfde winkel veel meer kopen.

Uit het dagboek van **Piet Zonderop** :

“Op een dag, van het land komend, zit bij de uitrit een keurig man, die treurig voor zich uitkijkt, alsof hij niet verder kan. We zeggen elkaar goedendag en praten wat over het weer. Dan zegt de man: “Het is goed weer, maar de zon schijnt straks niet meer voor mij, mijn vrouw en kind. Onze dagen zijn geteld”. Hij laat de verschrikkelijke Davidster zien die achter zijn revers van zijn regenjas zit. Hij vraagt

*om hulp. We spreken er thuis over en moeder ontmoet de man. Ze komen tot een overeenstemming. De volgende morgen komt hij weer hulp vragen voor zijn neef, ook dat is goed
Op de tweede zolder hebben wij slaapplekken voor ze ingericht.
(.....) We zijn nu met zeven man thuis, dat verandert wel een beetje het huiselijk verkeer en er moet meer voedsel komen”.*

1a) Piet schrijft in zijn dagboek: “*We spreken er thuis over*”.

Welke risico’s zou hij met zijn moeder bespreken voordat ze besluiten de onderduikers onderdak te bieden in de molen?

Noem vijf risico’s die de familie kan lopen als ze onderdak biedt aan onderduikers.

Denk hierbij aan moeder Lena en haar kinderen. Denk ook aan de risico’s voor het boerenbedrijf van de familie.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1b) Welke reden(en) zouden Piet en zijn moeder hebben gehad om te besluiten de onderduikers een plek te bieden in de molen?

.....

.....

.....

.....

Opdracht: Oorlog is niet zwart-wit

Lees onderstaande tekst en beantwoord de vragen.

Uit de twee onderstaande fragmenten blijkt dat een standpunt in de oorlog vaak niet zwart-wit is. De situatie waarin je je bevindt kan grote invloed hebben op de keuze die je maakt. Ook in de twee fragmenten van Bernie en Ellis hieronder speelt dit een rol.

Bernie

In februari 1941 stellen de nazi’s in Amsterdam en Den Haag de Joodse Raad in. De leiders van de Joodse Raad willen wel samenwerken met de nazi’s. Misschien kunnen ze de maatregelen tegen de joden tegenhouden. De nazi’s zeggen niet wat ze echt van plan zijn. In het begin moet de Joodse raad zorgen dat de joden rustig blijven. Hun taak is de maatregelen aan de joden door te geven. Vanaf 1942 moet de Joodse Raad ook meewerken aan de deportaties van de joden naar de concentratiekampen. Medewerkers moeten oproepen voor werkkampen in Duistland en Polen versturen en helpen met bagage inpakken. In ruil voor hun werk krijgen ze een ‘Sperre’. Dat is een brief waarin staat dat ze voorlopig nog niet gedeporteerd worden. De Joodse Raad kan de deportaties niet tegenhouden. Later moeten ze zelf ook op transport.

(bron: <http://ellisenbernie.nl/les-3-jodenvervolging/>)

Bernie schrijft in zijn dagboek vaak over zijn werk voor de Joodse Raad.

Zo ook op 22 juli 1942: *"Gisteren heeft de Joodse Raad mij opgebeld of ik mijn diensten wil verlenen bij het evacueren van ongeveer 50 gezinnen uit Scheveningen naar Amsterdam. Dit heb ik aangenomen omdat het afleiding en goed werk betekende". (...) "En zo heb ik met ontroering bijgewoond hoe onschuldige mensen uit hun woning werden gezet die achter hen verzegeld werd".*

Op 31 juli 1942 schrijft hij: *"Een bewijs van de Joodse Raad in je zak, is een door iedere Jood begeerd ding".*

Op 1 aug 1942 meldt Bernie in zijn dagboek: *"Vanochtend naar het bureau van de Joodse Raad in Den Haag. Daar de hele dag geholpen bij het sorteren van alle mogelijke kaarten van Joodse gezinnen in Den Haag, vermoedelijk voor de oproepen voor Polen".* Een paar weken later krijgt Bernie een aanstelling bij de Raad.

In september 1942 ontvangt Bernie onderstaande brief van zijn werkgever.

Mijnheer

In verband met een op korte termijn te laten functioneren inpak-en hulpdienst ten behoeve van vertrekkenden voor tewerkstelling in Duitschland verzoeken wij u op

Woensdag te 9.30 uur 16 september

te willen komen aan het adres: Hofwijckplein.

Hoogachtend

Afdeling tewerkstelling en Evacuaties

M.J Keizer

1a) Vertel in je eigen woorden voor welke keuzes Bernie stond bij zijn werk voor de Joodse Raad. Denk hierbij aan zijn eigen situatie en die van andere Joden.

.....

.....

.....

.....

1b) Wat vind je van de woordkeus in de brief die Bernie van zijn werk krijgt ? Klopt de informatie met de werkelijkheid? Wat vind je van de naam van de afdeling waarvoor Bernie werkt?

.....

.....

.....

.....

Ellis

Ellis schrijft op 10 augustus 1942 over een aanval tegen de Duitsers in Frankrijk. *"Zal er dan eindelijk aan ons wachten een einde komen? In Dieppe (Frankrijk) wordt nu gevochten. Duizenden mensen slachten duizenden Duitse dieren af. Ze vliegen, de Moffen!"*

Later ontmoet ze een Duitser die haar leven redt: In oktober gaat Ellis naar een nieuw onderduikadres. Hiervoor heeft ze een vervalst persoonsbewijs nodig, waarmee ze haar Joodse identiteit verborgen kan houden. Er wordt een pasfoto van Ellis op het persoonsbewijs van iemand anders geplakt. Op het station wordt ze aangehouden en moet ze haar persoonsbewijs laten zien. De Duitser die haar aanhoudt bekijkt het vervalste document: *"Dan vouwt de SS-er mijn persoonsbewijs op en geeft het aan mij terug en fluistert in het Duits in mijn oor: "Echt, de ondergrondse kan u wel iets beters geven". Hij had mijn leven gered!"*

Na de oorlog schrijft Ellis hierover in haar boek: *“Bij het lezen van mijn dagboek had ik soms moeite met de woorden die ik als 18-jarige gebruikte om de Duitse bezetter aan te duiden. In 1942 maakt men geen verschil tussen Duits en Nazi. Nu wil ik graag onderscheid maken”*.

1a) Beschrijf de keuze waar Ellis na de oorlog voor staat.

.....

.....

.....

1b) Wat vind je ervan dat Ellis haar mening over de Duitsers na de oorlog wil bijstellen? Denk hierbij aan haar situatie tijdens en na de oorlog.

.....

.....

.....

Opdracht: identiteit

Lees onderstaande tekst en beantwoord de vragen.

De Duitsers pakten de Joden stapsgewijs aan. Eerst moesten ze een “J” op hun persoonsbewijs laten zetten en een Davidster op hun jas dragen als teken dat ze Joods waren. Vervolgens werden ze uit allerlei organisaties gezet en mochten Joodse kinderen alleen naar eigen Joodse scholen. Daarna werden parken, zwembaden, bioscopen, cafés en andere openbare gelegenheden voor hen verboden. Tenslotte werden ze opgeroepen om zogenaamd werk in Duitsland te gaan doen. Ook kinderen en oude mensen. Ze werden in treinen afgevoerd naar kampen in het oosten. Maar weinigen werden daar echt aan het werk gezet. De meesten werden direct om het leven gebracht in gaskamers of werden al gauw ziek en stierven door de slechte omstandigheden in de kampen.

Ook Bernie en Ellis kunnen niet zijn wie ze willen zijn, jonge vrije mensen met een Joodse naam en identiteit. Dit lees je terug in hun dagboeken.

Op 20-9-1942 schrijft **Bernie** over zijn vertrek naar een onderduikadres.

“Gisteren is alles nog betrekkelijk onverwachts gegaan. ’s Ochtends om 10 uur kregen we de mededeling dat alles in orde was en dat we ‘middags met de trein konden vertrekken. Binnen enkele uren moest veel in orde worden gemaakt. Het meest noodzakelijke hebben we in 2 koffers gepakt. Niemand wist dat we zouden vertrekken. We zijn als Joden weggegaan en kwamen als Ariërs op het station aan. Mijn wenkbrauwen heb ik zo goed als afgeschoren, mijn gezicht goed glad, hoed op”.

Ellis schrijft op 4 augustus 1942

“Vandaag hebben we met vlakgummi (gum), bleekwater en blauw potlood de “J” van onze persoonsbewijzen gehaald. Die van mij is, aan de buitenkant tenminste, nog het best gelukt”.

In oktober gaat Ellis naar een nieuw onderduikadres. Ze schrijft hierover: *“Ik zie er te Joods uit. Daarom moeten mijn haren geblondeerd met waterstofperoxide een soort bleekwater. Na een paar behandelingen veranderde ik in een blondine”*. Bob, de broer van Ellis, deed ook mee, hij veranderde in een jongen met *“peenhaar”*.

Er wordt een pasfoto van Ellis gemaakt die op het persoonsbewijs van Wijnanda Dirkje wordt geplakt, de naam die op het persoonsbewijs stond, en nu dus de nieuwe naam van Ellis wordt.

1a) Wat bedoelt Bernie met de zin *“We zijn als Joden weggegaan en kwamen als Ariërs op het station aan”*?

.....

.....

.....

.....

.....

1b) Ellis mag niet meer “Ellis” zijn, maar moet een andere naam aannemen. Ze krijgt een vals persoonsbewijs en heet voortaan Wijnanda Dirkje. Eerder moest ze al haar eigen persoonsbewijs vervalsen. Dit doet ze door de “J” te verwijderen. Wat betekent de “J” op het persoonsbewijs van Ellis? En waarom wil ze deze “J” uitwissen?

.....

.....

.....

.....

1c) Wat zou het met je doen, als je niet kunt zijn wie je bent, als je je haar moet verven en je naam moet wijzigen om te kunnen ontsnappen aan de Duitse bezetter?
Omschrijf in drie zinnen wat voor gevoel je hierbij hebt.

.....

.....

.....

.....

.....

Opdracht Verzet en collaboratie

Lees onderstaande tekst en beantwoord de vragen

Tijdens de oorlog zijn er mensen die zich aansluiten bij “**het verzet**”. Zij verzetten zich tegen de regels die de Duitsers hebben ingesteld en proberen de Duitsers op allerlei manieren dwars te zitten. Zo helpen ze Joden met een onderduikplek of drukken illegale krantjes.

Het was in de oorlog moeilijk om te weten te komen wat er echt gebeurde. In de officiële kranten stond veel ‘nepnieuws’. De Duitsers lieten alleen berichten verschijnen, waarin ze er goed uitkwamen. Daarom luisterden de mensen stiekem naar de Engelse radio. Maar daarnaast verschenen er ook illegale krantjes, waarin werd bericht hoe het er echt voor stond. Die krantjes werden in het geheim gedrukt en verspreid. En mensen gaven ze aan elkaar door. Sommige van die kranten werden zo groot en belangrijk, dat ze na de oorlog als echte kranten zijn doorgegaan, zoals de dagbladen Trouw en het Parool, en het blad Vrij Nederland.

Piet Zonderop schrijft in zijn dagboekje over het verzet. Toen in de Tweede Wereldoorlog de levering van stroom haperde, werd bedacht om met windmolens stroom op te wekken. Piet schrijft in zijn dagboekje, dat de verzetsbeweging daarvoor in molen De Vlieger een generator, een soort grote dynamo, heeft geplaatst met accu’s om de stroom in op te slaan. Op de plaquette voor Lena beneden staat dat de opgewekte stroom gebruikt werd voor een radioverbinding met Engeland.

Ook **Ellis** vertelt over mensen die haar familie helpen, zoals de tandarts: :

Ellis loopt met Bernie en haar broer Bob van huis naar school toen ze “*plotseling zagen dat een Nazi van de SS als een razende in onze richting rende. Onze drie gele sterren werkten als een rode lap op een stier. Bob bleef stokstijf staan en kreeg een vuist tegen zijn kin. Hij vloog door de lucht en bleef liggen, waar de Mof hem begon te schoppen*”. Als de Duitser verdwenen is, ziet Ellis dat hun tandarts toevallig in die straat zijn praktijk heeft. Al scheldend op de Duitser brengt ze Bob de wachtkamer binnen. Gealarmeerd komt de tandarts de wachtkamer binnen en begint op zijn beurt Ellis uit te schelden voor brutale Jodin. Dan duwt hij haar uit de wachtkamer en fluistert : “*snel door de tuin, mijn vrouw wacht al op jullie*”. Eenmaal in de keuken zegt die tegen Ellis: “*meisje toch, weet je dan niet dat de wachtkamer vol met NSB-ers (pro-duitsse verraders) kan zijn*”. Diezelfde dag opereert de tandarts Bob aan zijn kaak”.

Naast mensen die zich aansluiten bij het verzet, zijn er echter ook mensen die proberen zelf te profiteren van de moeilijkheden die de Duitse regels veroorzaken. Ook zijn er mensen die samenwerken met de Duitsers, dit heet collaboratie.

Bernie schrijft op 7 oktober 1942: “*Vreselijk nare dingen meegemaakt. Zaterdag moesten we direct onze plaats verlaten, zo werd ons medegedeeld. Mijn ouders vonden direct onderdak, ik moest echter zwerven. Ook is gebleken dat de persoon in wiens handen wij ons bevonden, mijn vader voor 1500,- gulden heeft opgelicht en ook distributiebonnen heeft gestolen*”. Later blijkt dat ook de meubels uit het huis in Scheveningen zijn meegenomen.

1a) Hoe verklaar je het gedrag van de tandarts? Eerst scheldt hij Ellis uit en even later helpt hij haar en Bob.

.....

.....

.....

.....

1b) Bedenk twee redenen waarom de tandarts Ellis en Bob wil helpen.

.....

.....

.....

2) Bedenk twee argumenten waarom Bernie's vader wordt opgelicht door iemand die hem zou helpen.

.....

.....

.....

3) Welke kant zou jij kiezen? Helpen, kiezen voor jezelf, collaboreren? Waarom?

.....

.....

.....

.....

.....

.....